

samtidigt lösa organisation. EUNIC har ingen fast anställd ledning eller administrativ personal. Det är negativt ur flera aspekter betraktat utifrån EUNICs intressen. Aktörernas lojalitet styrs naturligt mot den (nationella) institution de är anställda vid. Även om de skulle vilja viga mer tid åt EUNICs mål hindras de av sysslor att sköta på institutionen. Brist på tid motverkar frekventa möten mellan klustrens olika intressenter vilket innebär få tillfällen att mejsla fram vad de har gemensamt som medlemmar i den europeiska kulturen. Ingen integration utan interaktion, frestas man tillägga.

I slutkapitlet får representanterna yttra sig om hur de ser på EUNICs arbete generellt med betoning på vad som kan göras bättre. Talande är att ingen av dem levererar några reflexioner om innehållet i EUNICs verksamhet, inget om europeisk kultur och evenemangens betydelse för ökad förståelse av det specifikt europeiska i internationella sammanhang. Den generella problematik som avhandlingen på ett förtjänstfullt sätt belyser är de svårigheter transnationella samarbetsprojekt ställs inför, dvs. i fall när den nationella identiteten måste modifieras i relation till en samhörighetskänsla som överskrider riksgränserna. ”Europa” finns inte, det måste göras, men som avhandlingen visar sker det inte inom ramen för EUNICs verksamhet. Nationerna består i den europeiska samarbetskontexten. Projektet faller in i väl upptrampade spår som rör lanseringen av nationell kultur i internationella relationer. Representanterna är sedan lång tid experter på området, men det har enligt Schühle snarare varit hämmande för syftet. I brist på klara direktiv, det allmänna problemet att definiera vad det gemensamma europeiska är och tid för transnationella möten och överläggningar har situationen lösts genom att hålla fast vid det man kan (och ska ägna det mesta av arbetstiden till); främja det egna institutets intressen. Man kan säga att deltagarna har inbjudits till att accentuera de nationella bidragen just därför att den europeiska kulturen är så undanflyktig och perifer som diskussionsobjekt inom EUNIC.

Trots den svidande kritiken menar författaren att EUNIC har potentialen att bli förenlig med sina syften. Särskilt pekar Schühle på behovet av ett perspektivskifte. Man ska inte ställa det ena intresset mot det andra utan acceptera att Europas kultur alltid kommer att vara svårdefinierbar när gränser ständigt förskjuts i en globaliserad värld. Göra Europa måste ses som en ny umgängesform mellan Europas nationer eller

annorlunda uttryckt, de nationella diskurserna måste inkorporera en Europadimension.

Det finns inte mycket att invända mot Hanna Schühles avhandling. Det socialkonstruktivistiska perspektivet tillämpas konsekvent i relation till det europeiska. En kritisk anmärkning är dock att den argumentationen drivs så stringent att den tenderar att undanskymma det faktum att också nationer görs. Nu framstår de som stabila enheter trots att de självfallet i linje med teorin är konstruktioner i lika hög grad som makroregionen Europa. Jag hade gärna sett att den poängen hade framhållits i slutavsnittet, inte minst för att visa att det är ingen oöverstiglig skillnad mellan att bygga Sverige och Europa. Det är principiellt möjligt att skapa en europeisk kulturell gemenskap av samma karaktär som den svenska. En annan fråga är om det är önskvärt.

Det är berömvärt när etnologer tar sig an de stora och svåra frågorna, här om det brännande behovet av att blicka utöver gränserna och söka möjligheter att utveckla transnationella gemenskaper. Med denna avhandling har etnologiämnet viktig kunskap att förmedla i vida akademiska och politiska kretsar.

Mats Lindqvist, Södertörn

Olof (Olle) Näsman: *Samhällsmuseum efterlyses. Svensk museiutveckling och museidebatt 1965–1990*. Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet 2014. 237 s., ill. ISBN 978-91-7901-040-2.

Olle Näsman avhandling behandlar ett mycket viktigt skede i svenskt museiväsende – den turbulenta period under främst 1960- och 70-talen då flera etablerade sanningar ifrågasattes. Flera museer blev satta i focus, inte minst med politiska förtecken. Ett oerhört intressant ämne som Näsman är mycket insatt i och som han beskriver detaljerat. Avhandlingen fyller ett stort kunskapsbehov.

Näsman startar med att citera Per Wästberg som ”förgäves letar efter ett samhällsmuseum”. Det är utgångspunkten för avhandlingen, där Näsman som genomgående tema för arbetet skiljer mellan begreppen ”Samhällsmuseum” och ”Kulturarvsmuseum”. Dessa begrepp är centrala i många av hans diskussioner i avhandlingen.

De kriterier som definierar ett kulturarvsmuseum

är enligt Näsman bl.a. att museet samlar och vårdar ett utvalt kulturarv. Samlingen är museets bas. Museet tar inte aktiv del i aktuella samhällsfrågor. Kulturarvmuseets tidsperspektiv är främst det förflutna.

De kriterier som definierar ett samhällsmuseum är då enligt författaren att bl.a. museets agenda och behov styr ett eventuellt samlande (inte tvärtom). Museets forskning styrs av denna agenda, inte av den befintliga samlingen. Museet tar aktiv ställning i aktuella samhällsfrågor. Samhällsmuseets tidsperspektiv är främst nutid och framtid.

Näsman använder sig av en stor mängd källmaterial såsom museiutredningar, tryckt museimaterial, debattböcker, enskilda arkiv, egna intervjuer m.m. Efter att ha gått igenom vissa teoretiska utgångspunkter från både museologi och sociologi gör Näsman en allmän samhällelig bakgrundsteckning, innehållande bl.a. folkrörelseutvecklingen i Sverige, representationsreformen, SAPs efterkrigsprogram, SAPs 70-tals politik och mycket mer. En central händelse är skapandet av Statens kulturråd. Därefter följer en beskrivning av museiutredningen MUS 65, liksom skapandet av Statens kulturråd 1974.

Näsman resonerar sedan om de konkreta aktörerna i museidebatten och deras museer. Först Harald Hvarfner och Norrbottens museum. Hvarfner bidrog till att skapa den s.k. norrbottensmodellen som innebar en breddning av museets uppgifter och ett närmande av museet till länets olika aktörer. Näsman behandlar därefter Västerbottens museum och dess chefer Gunnar Westin och Per-Uno Ågren som bl.a. bidrog till en utveckling av utställningsmediet. Därefter beskriver han Dalarnas museum med tonvikt på Erik Hofréns roll som en aktiv nätverksbyggare gentemot bl.a. länets folkrörelser och hembygdsverksamheter. Slutligen behandlar han Ekomuseum Bergslagen, som han menar vara ”i väl överensstämmelse med samhällsmuseitanken”.

Nästa kapitel ägnar Näsman åt Stockholms stadsmuseums stormiga år under främst Bo Lagercrantz. Författaren beskriver museets konflikt med Stockholms stad kring utställningen ”Konst och politik – Spanien 1936”, liksom striden om bevarandet av gasklockan vid Sabbatsberg. I avhandlingsavsnittet ”Utställningen som medium” diskuterar Näsman sedan bl.a. Riksutställningars samarbeten och flera av Nordiska museets utställningar. ”Modell Sverige” bedöms av Näsman såsom varande ett ”uttryck

för en seriös vilja i riktning mot samhällsmuseet”. Näsman berör också Arbetets museum och andra museers reaktioner på att Arbetets museum inte främst skulle bygga verksamheten på egna samlingar.

Det mest centrala avsnittet i avhandlingen är när Näsman diskuterar huvudtemat ”hur diskussionen om kulturarvmuseum eller samhällsmuseum utvecklades under hela undersökningsperioden 1965–1990”. Centralt för Näsman är utredning MUS 65 och debatten kring denna samt ideologin i debattboken *70-talets museum* av Hvarfner/Rentzhog/Hofrén/Zachrisson. Näsman konstaterar att boken representerade ett försvar för kulturarvmuseet, samtidigt som den innehöll ”tankestilar med beröringspunkter till samhällsmuseet”. Han går rätt noggrant in på Lagercrantz kritik av boken, där Lagercrantz enligt Näsman i hög grad får stå för samhällsmuseets perspektiv. I sin redogörelse för debatten om MUS 65 lyfter Näsman fram Sten Rentzhogs roll som opponent. En konkret fråga var bl.a. utredningens förslag om uppdelningen av kulturmiljövården mellan läns museerna och länsstyrelserna.

Efter 200 sidor med mycket liten stil, och i två spalter per sida, summerar Näsman avhandlingen: ”... har studien visat att en tydlig förskjutning från kulturarvmuseer mot samhällsmuseer ägt rum. Detta innebär att nya samhällsorienterade tankestilar och tankekollektiv etablerats i det svenska museifältet.”

Min fråga som recensent (och opponent) är då: Har studien verkligen visat detta? Är motsättningarna så tydliga som Näsman delvis framställt dem? Kan man använda begreppen kulturarvmuseum och samhällsmuseum så som Näsman gjort i avhandlingen? Mitt svar på dessa frågor måste nog bli – nej. Jag vill här ge några exempel ur avhandlingen på hur svårt jag tycker det är att använda kulturarvmuseum respektive samhällsmuseum som analytiska begrepp, och att det har skapat analytiska motsägelser respektive föranklingar som jag tycker är olyckliga.

Först ett allmänt konstaterande. Ett av Näsman kriterier för att vara ett samhällsmuseum till skillnad från ett kulturarvmuseum är att samhällsmuseet tar aktiv del i samhällsdebatten. Men – även äldre museer som Näsman karakteriserar som kulturarvmuseer, menar jag inte sällan var en del av dåtidens samhällsdebatt, inte minst i nationalismens namn. Att samla och att visa upp en tänkt nationell kultur var i högsta grad en del av en samhällelig och politisk

agenda. Det var bara en annan politisk agenda än den som fanns på museer under 1970-talet, delad av andra grupper i samhället.

I resonemangen om Ekomuseets införande i Sverige skriver Näsman att det ”handlade om en förnyelse av kulturarvmuseet i riktning mot ett samhällsmuseum”. Men, är inte just Ekomuseet ett kulturminnesvårdande museum par preference? Skillnaden till andra mer traditionella museer ligger främst i att samlingarna inte finns i magasin och montrar utan i landskapet. Och synen på dessa samlingar kan mycket väl vara densamma som på ett s.k. kulturarvmuseum (jfr Nordiska museet/Skan-sen). Näsman skriver om ekomuseets kulturarvsbevarande: ”samtidigt som projektet i sig var ett tydligt uttryck för förnyelse av synen på vad ett museum kan vara och därmed i väl överensstämmelse med samhällsmuseitanken”. Vad dessa ”tydliga” uttryck egentligen är förblir otydliga för mig. Att t.ex. decentralisera ett museum framgår inte alls som ett av kriterierna för ett samhällsmuseum.

Ett annat exempel på hur svårt det är att skilja mellan begreppen kulturarvmuseum och samhällsmuseum, som Näsman gör, är hans resonemang om Olof Lagercrantz kamp gentemot Stockholms stad om att behålla gasklockan vid Sabbatsberg i Stockholm. Näsman framställer det som en tydlig kamp mellan de tankestrukturer som styr kulturarvmuseer (Stockholms stad) och samhällsmuseer (Lagercrantz). Men en annan fullt möjlig tolkning är att Lagercrantz kamp för denna byggnad i högsta grad kan ses som ett uttryck för att samla och vårda, att samlingen står i centrum etc. Alltså kriterier för ett klassiskt kulturarvmuseum enligt Näsman. Jag är fullt medveten om alla de underliggande politiska aspekter som fanns kring denna strid, och författarens beskrivning av striden är högst intressant. Jag vill bara peka på hur svårt det är att använda begreppen på det relativt entydiga sätt som Näsman gör.

Det gäller också resonemangen om Arbetets museum, där idén om det föremålslösa museet av Näsman tolkas som uttryck för ett samhällsmuseum. I idén om det föremålslösa museet ligger att man ska låna föremål till främst utställningar. Men om inte andra museer ”samlar och vårdar ett utvalt kulturarv” (kulturarvmuseum enligt författaren) samtidigt som det föremålslösa museet, som Arbetets museum (samhällsmuseum enligt Näsman), är beroende av att dessa s.k. kulturarvmuseer verkligen samlar och vår-

dar – vad är då ett kulturarvmuseum respektive ett samhällsmuseum?

Än mer problematiskt blir det när Näsman resonerar om boken *70-talets museum*, som han menar vara ”ett försvar för kulturarvmuseet i sin tydliga betoning av det historiska perspektivet”. Ett kriterium för kulturarvmuseet är enligt Näsman ägnandet åt det förflutna, och för samhällsmuseet ägnandet åt främst nutid och framtid. Men att belysa en gammal företeelse kan ofta vara ett led i att lära människor något om sin samtid och därmed ha betydelse för framtiden. Att lära människor ”att tänka i tid”, som just Sten Rentzhog (en av författarna till *70-talet museum*) uttryckt det, kan också både direkt och indirekt spela en stor samtida samhällsroll. Samhällsengagemang handlar enligt mig mindre om det ”historiska perspektivet” eller om samtiden i sig, utan om, hur och varför man kopplar detta historiska perspektiv med samtiden. Då kan *70-talets museum* istället mycket väl ses som samhälls- och nutidsinriktad.

I det sammanhanget måste jag ta upp författarens beskrivning av just Sten Rentzhog och hans invändningar mot samordnande organ som Kulturrådet och Riksställningar, vilka han med Näsman's ord ”ansåg vara icke önskvärda tendenser till centralisering. Även Rentzhogs argumentering innebar ett försvar för traditionen”. En viktig punkt i Rentzhogs argumentering mot MUS 65 var utredningens förslag till en delning mellan lands- och länsantikvarier. Rentzhog menade att just detta beslut frångick länsmuseumerna en viktig del av deras samhällsansvar för att istället läggas på länsstyrelserna. Men Näsman argumenterar för att MUS 65s förslag ”innebar ett försvar av samhällsmuseets möjligheter att bidra till en tätare samhällsanknytning av musei- och kulturminnesverksamheten”. Här går det faktiskt runt för mig. Näsman har tidigare argumenterat för att Lagercrantz kamp för att få behålla Stadsmuseets självständighet gentemot Stockholms stad var uttryck för en samhällsmuseitanke. När Rentzhog agerar för länsmuseumernas självständighet gentemot MUS 65 definierar Näsman det istället som uttryck för en kulturarvmuseitanke!

Varför hamnar då Näsman ibland i dessa i mina ögon olyckliga motsägelser och förenklingar, vilka gör begreppsanvändningen och flera analyser i avhandlingen diskuterbara? En förklaring tror jag ligger i när han skriver som en sorts egen programformulering i det summerande kapitlet, att museet kan vara ”en motmakt som är solidarisk med medborgarnas in-

tressen och står gentemot den makthegemoni som samhällets ledning har intresse av att upprätthålla". Denna författarens värdering uppfattar jag som en sorts "hidden agenda" som återkommer mer eller mindre tydligt i flera sammanhang. Avhandlingen andas en underliggande personlig sympati för vad han menar vara samhällsmuseer i förhållande till kultur- arvmuseer. Näsman har med andra ord "situerat" sig i avhandlingen. Det görs numera även i andra avhandlingar, men då mer tydligt uttryckt och som ett medvetet teoretiskt/metodiskt grepp.

Jag tycker t.ex. att Näsman ibland väljer källor och tolkar dessa utifrån denna situerade agenda. Jag efterlyser ibland en mer källkritisk inställning. För att ta ett exempel. I resonemanget om skapandet av Arbetets museum gör han en poäng av att "den församlade museieliten" var negativ till skapandet av museet, för att därmed visa hur samhällstillvänt Arbetets museum var i förhållande till den övriga traditionella museikretsen. Det passar väl in i hans resonemang om kultur- respektive samhällsmuseer. Problemet är dock att denna bild har motsagts, och att enda källan till denna Näsman väsentliga uppgift är en enskild och sekundär uppgift från en enda persons senare anförande. Det skulle stärkt avhandlingen avsevärt om författaren varit mindre didaktisk och inte främst letat efter källor som styrker hans teser, utan också i poppersk anda letat efter källor som motsäger dem. De finns nämligen. I flera fall i avhandlingen kunde Näsman också ha vägt för och emot och resonerat mer om viktiga källor.

Men huvudproblemet är som sagt att begreppen kultur- arvmuseum och samhällsmuseum är svår- användbara. Det sker i avhandlingen en strömkantring från ATT museet engagerar sig i samhället till VILKA FRÅGOR engagemanget handlar om. Problemet är att Näsman utifrån sin agenda tenderar att betona vissa samhällsfrågor som mer samhällsengagerade än andra. Det kan man kanske göra, men det går inte att bygga en teoretisk analysapparat utifrån det. Och det får inte ha källkritiska konsekvenser.

Men för att summera: jag har här varit rätt kritisk gentemot Näsman analysredskap. Men avhandlingen har definitivt också stora fördelar. Olle Näsman har gjort ett storartat empiriskt arbete. Avhandlingen är en kunskapskälla att ösa ur som trots vissa teoretiska problem är central för förståelsen av svensk kultur- arvsutveckling. Och läser man avhandlingen inte från pärm till pärm fungerar den utmärkt som en uppslags-

bok över utvecklingen under en mycket viktig period för svenska museer. Och det är mycket mer än vad man kan säga om många andra doktorsavhandlingar.

Stefan Bohman, Stockholm

Märit Simonsson: *Displaying spaces. Spatial Design, Experience, and Authenticity in Museums*. Institutionen för kultur- och medievvetenskaper, Umeå universitet 2014. 206 s., ill. ISBN 978-91-7601-141-6.

Det finns en rumsökänslighet i mycket forskning. Man bryr sig inte om att saker faktiskt "äger rum", de sker *någonstans*. Exempelvis hänvisar Märit Simonsson till att museologisk forskning fokuserar på viktiga fält såsom museiobjekt, utställningar och besökare men glömmer ofta bort själva rummets betydelse för upplevelsen och meningsskapandet. Hon vill råda bot på denna brist med sin studie om museirummets betydelse för hur vi upplever utställningar.

Enligt Simonsson så är förståelsen för hur vi förnimer museirummet och hur dessa förnimmelser blir en del av hur vi skapar förståelse för utställningen i rummet, i behov av utveckling inom museologin. I studier av museiarkitektur så lyfts designhistoriska och tekniska perspektiv på museibygggen fram, medan i mer besökarorienterade studier så blir människors rörelser i rummet och deras interaktioner med själva utställningens texter, artefakter och disposition belysta. Men vad kan kommuniceras beroende på hur rummet är designat, och hur blir det en del av hur utställningen upplevs? Hur kan sådan "rumslig design" bidra till upplevelsen av autenticitet i ett museum? Dessa frågor blir här belysta och diskuterade genom studier av fem museer i Rom: Museo dell'Ara Pacis, Palazzo Doria Pamphilj, Palazzo Massimo alle Terme, Museo Centrale Montemartini, och slutligen MAXXI. Dessa fem museer representerar en rad olika utställningsformer, där det intressanta för den här avhandlingen blir hur det som ställs ut relaterar till det fysiska rummet i vilket de är utställda. Museo dell'Ara Pacis är uppbyggt runt ett antikt objekt, Palazzo Doria Pamphilj är ett slott som visar upp sina privata konstsamlingar, Palazzo Massimo alle Terme ingår i det nationella romerska museet och visar samlingar som grävdes ut i Rom i slutet av 1800-talet, Museo Centrale Montemartini är en gammal kraft-